

та її потреби, а з іншого, – необхідність бінарного характеру навчально-виховного процесу, його демократичності й самостійності студента у виборі своєї індивідуальної траєкторії розвитку. По-четверте, істотну роль відіграє і принцип справедливості, який виступає як показником педагогічної зрілості викладача, його підходів до оцінки будь-яких досягнень студента та їх зіставлення з його потенційними можливостями, так і уміння продемонструвати рівність відносин до кожного студента і прищеплення їм такого ж ставлення до інших людей.

Сама методологія педагогічної діяльності з формування професійної та соціальної компетентності майбутніх фахівців може і повинна водночас слугувати як засобом забезпечення належної ефективності цієї діяльності, так і важливим інструментальним засобом виховання і особистісного розвитку студентів. Тому в процесі її здійснення доцільно і навіть необхідно (і це також має розглядатися як один з проявів принципу довіри) не тільки навчати і виховувати студентів, а й розкривати їм секрети використовуваних для цього педагогічних засобів і технологій, наголошуючи на тому, що їх знання їм необхідно буде використовувати при роботі з людьми в майбутній професійній діяльності.

Таким чином, сучасна філософія освіти не тільки активно розвивається сама, а й сприяє плідним пошукам педагогів в удосконаленні змісту й характеру своєї професійної діяльності. Водночас вона все більш відчутно стає методологічною основою освітнього процесу і, зокрема, формування високої професійної і соціальної компетентності майбутніх фахівців відповідно до вимог постіндустріального інформатизованого суспільства. За допомогою положень філософії освіти відкриваються й перспективи розробки і впровадження нової освітньої парадигми.

Список літератури: 1. Сисоєва С. О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу: Монографія. – Хмельницький: ХГПА, 2008. – 324 с. 2. Гершунский Б. С. Философия образования. – М.: Московский психолого-социальный институт, Флинта, 1998. – 432 с. 3. Андрущенко В. П., Губерський Л. В., Михальченко М. І. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядий аналіз. – К.: Знання України, 2002. – 580 с. 4. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті. – Полтава: ПОШПО, 2006. – 328 с. 5. Кизима В. В. Новое образование для нового человека // Філософія освіти. – 2005. – № 2. – С. 36–61.

*Резнік С. М.
м. Харків, Україна*

УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Професія викладача відноситься до типу «людина-людина», в яких спілкування виступає основним засобом та умовою успішної реалізації. Зокрема, В. А. Кан-Калік у зв'язку з діяльністю педагога відзначає: «вважається, що досить знати науку, матеріал, методи навчання, опанувати ними для того, щоб діяльність стала ефективною. Але в процесі навчання комунікативна підсистема (спілкування) виступає не просто як загальнолюдська категорія, а несе професійно-значуще навантаження» [1, С. 34]. Отже, однією з важливих актуальних проблем сьогодення є забезпечення високої ефективності педагогічного спілкування.

У вирішенні цієї проблеми потрібно звернути на декілька аспектів. По-перше, одне з завдань полягає у забезпеченні доступного викладання студентам навчального матеріалу, що є запорукою високого рівня засвоєння цього матеріалу. По-друге, під час спілкування зі студентами має забезпечуватись ефективна взаємодія педагога і студентів у навчальному процесі з метою активізації останніх. По-третє, викладачі мають добре розуміти індивідуальні особливості студентів для використання особистісного підходу, встановлення психологічного контакту з аудиторією, вибору найбільш доцільних педагогічних засобів та методик.

Все це вимагає високої комунікативної компетентності від викладача, що включає зокрема ораторське мистецтво, вміння слухати, вміння встановлювати позитивну атмосферу під час спілкування, вміння структуровано, логічно подавати навчальний матеріал тощо.

Особливою складністю відзначається спілкування викладача й студентів у процесі лекції, оскільки за своєю суттю – це публічний виступ перед великою аудиторією слухачів. Тому від викладача потрібна така майстерність, і професійна, і комунікативна, котра б дозволила задіяти кожного студента аудиторії в активну роботу над навчальним матеріалом.

Проблема комунікативної компетентності педагогів активно досліджується цілою низкою науковцями (О.О. Абдуліна, В.М. Гриньова, В.А. Кан-Калік, В.О. Кудін, В.О. Кулько, О.Г. Романовський, О.С. Пономарьов, Т.Д. Цехмістрової та ін.)

У той же час недостатньо досліджуваними є залишається питання розвитку перцептивних умінь викладача, як складової його комунікативної компетентності. Зокрема проблема помилок розуміння викладачем особистості студента, що виникають у педагогічному спілкуванні.

Тому *метою* даної роботи і є аналіз найбільш поширених помилок розуміння, що виникають у педагогічному спілкуванні викладачі та студентів.

У той же час знання цих помилок дозволяє викладачу бути менш упередженим стосовно студентів, більш ефективним у педагогічній взаємодії та більш обґрунтовано використовувати індивідуальний підхід.

Індивідуальний підхід передбачає вивчення й розуміння індивідуальних особливостей студента й використання відповідно до них найбільш доцільних прийомів, способів, методів навчально-виховної роботи.

Проте, як відзначає С.У. Гончаренко, індивідуальний підхід може використовуватися не тільки виховними системами гуманістичної орієнтації, але й «системами авторитарного типу, які прагнуть усіх дітей зробити однаковими. У зв'язку з цим у сучасній педагогічній науці виникла необхідність запровадження нового поняття – особистісного підходу, який має багато спільного з І.п., однак на відміну від нього головну мету вбачає в розвитку особистості, а не її пригніченні» [2, С. 143].

Таким чином, особистісний підхід стверджує, що особистість студента є основною цінністю навчального процесу і розуміння цієї особистості є важливим завданням педагога.

Отже, розглянемо помилки розуміння, до яких бувають схильні викладачі особливо часто при спілкуванні зі студентами.

Ефект поблажливості може проявитися в тому, що викладач завищує оцінки студентам. Оцінює більшою мірою позитивно, «пробачаючи» недоліки в відповідях.

Ефект ореолу може проявлятися, наприклад, в тому, що в оцінюванні навчальних успіхів студента значну роль будуть відігравати загальне враження про студента, його

оцінка як особистості у цілому. Наприклад, «слабкий» або «приємний», «ввічливий» студент. Упередженість викладача до студентів, яких він оцінює в цілому позитивно або негативно, може значно зашкодити педагогічному процесу. Окрім того, поява у викладача «любимчиків» або навпаки «тих, кого викладач не любить» досить швидко розуміється всією групою саме через поблажливість до одних та надмірну прискіпливість до інших. Такі явища завжди негативно відображаються на загальній атмосфері в студентському колективі та є звичайно неприпустимими.

Поширеним є також виникнення на основі власного досвіду стереотипів у викладача, наприклад, «успішного» чи «неуспішного» студента або «відповідального», «активного», «старанного». Поява стереотипів є природним явищем, що допомагає в пізнанні особистісних якостей студента, особливо в умовах, коли інформації для глибокого пізнання недостатньо.

У той же час А. А. Реан відзначає, що стереотипи будуть відігравати негативну роль тільки якщо педагог жорстко наслідуює їх. Але якщо педагог усвідомлює дію стереотипів та використовує їх тільки як приблизну гіпотетичну характеристику особистості, якщо він надалі змінює цю характеристику відповідно до цілеспрямованого розуміння індивідуальності того, кого навчає, тоді стереотипи є тільки відображенням досвіду такого викладача та відіграють позитивну роль [5].

Поширеною помилкою розуміння у взаємодії викладача та студента може бути й проєкція, коли викладач переносить на студента свої якості характеру, мотиви, інтереси, цінності.

Викладання кожної нової дисципліни, як правило, починається з того, що викладач розповідає наскільки важливою, корисною та професійно необхідною вона є для студента. Те, що студент іноді ніяк не бажає переконуватися в важливості тієї чи іншої дисципліни іноді викликає у викладачів справжній подив. «І як вони не розуміють?», – здивовано відзначають вони. А студенти просто не поділяють інтересів та цінностей свого викладача, особливо якщо студенти обрали спеціальність помилково або під впливом сторонніх факторів, а не зацікавленості у конкретній професії.

Цікаво, що О.О. Бодальов у одному з своїх досліджень визначив, що вчителі, які використовують авторитарний та ліберальний стиль керівництва учнями, роблять значно більше помилок стереотипізації, ореолу та проєкції, ніж вчителі, які надають перевагу демократичному стилю і оцінюють учнів більш точно. Оскільки, О.О. Бодальов підкреслює, що подібну залежність було встановлено й в інших дослідженнях, наприклад, при вивченні керівників, лікарів, то можна зробити висновок, що це є незалежною характеристикою авторитарної особи, а отже припустити, що таку ж упередженість будуть демонструвати й викладачі до своїх студентів. Цьому висновку можна знайти й логічне пояснення: авторитарні та ліберальні викладачі замало уваги приділяють своїм студентам, як особистостям, щоб розуміти їх достатньо об'єктивно та точно.

Загалом, кількість досліджень проблем упередженого розуміння педагогами тих, кого вони навчають, помилок у розумінні в навчально-виховному процесі є недостатньо. При цьому зовсім незначна кількість досліджень з цієї проблематики належить українським чи російським вченим. Хоча можна припустити, що на територіях колишнього Радянського Союзу можна визначити свої певні закономірності в особливостях розуміння педагогами тих, кого вони навчають.

З цього приводу цікавим нам видається дослідження Л.М. Путятю. Вона вивчала розуміння вчителем учнів із різною успішністю в навчанні та довела, що успішність впливає на адекватність розуміння.

За результатами дослідження було встановлено, що те, наскільки добре навчається учень впливає на загальну оцінку його особистості – більш позитивно вчителем оцінюються ті учні, що краще навчаються.

Вчителями найбільш позитивно оцінюються сильні учні (91% позитивних якостей), далі – середні за успішністю (68% позитивних якостей), найменше позитивних якостей вчителя бачать у своїх слабких учнів (тільки 38% якостей). Погане навчання учнів приводить до упередженого ставлення вчителів до них, а таке ставлення переноситься на особистісну характеристику учнів. Ця залежність проявляється навіть у сприйнятті зовнішності. Зокрема, коли вчителя характеризували зовнішність сильних та середніх учнів негативних рис названо не було, але в характеристиці слабких учнів було 54% негативних суджень.

Але загалом, в інтелектуально-вольових якостях найбільшою мірою проявляється тенденція вчителів позитивно оцінювати сильних учнів та негативно – слабких.

У дослідженні на основі особистісних якостей, якими характеризували вчителі своїх учнів, було складено узагальнені психологічні портрети (УПП) учнів з різним рівнем навчальних успіхів. Було встановлено, що загалом (УПП) учнів поверхові, слабо виражені, вчителя як правило не досить добре знають своїх учнів. Ці узагальнені портрети ще раз підкреслили вплив успішності в навчальній діяльності на розуміння вчителем особистості учня. УПП сильних учнів були виключно позитивними. Тільки сильним учням вчителя приписували таку особистісну якість, як лідерство. Причому Л.М. Путятю особливо підкреслює, що дуже часто судження вчителів про статус відмінника у класі не поділяють більшість учнів такого колективу. Отже, поверхове ставлення до учнів проявляється навіть у помилковому розумінні неформальної структури учнівського колективу та статусних характеристик учнів.

У той же час Л.М. Путятю було встановлено, що розуміння середніх за навчальною успішністю учнів є найбільш об'єктивним. Вчителя більшою мірою розуміють різносторонність їх особистості, оцінка цих учнів є глибшою та менш стереотипною, ніж сильних та слабких учнів.

Крім стереотипності розуміння, вивчалась також когнитивна складність-простота в судженнях вчителів про своїх учнів. Когнитивна складність означає більшу диференційованість суджень при розумінні особистості, що дозволяє давати більш точні характеристики та більш глибоко проникати у внутрішній світ людини. Когнитивна простота передбачає більш спрощені характеристики особистості людини. Було визначено, що найбільш високим рівнем когнитивної складності характеризувалось розуміння вчителем середніх учнів, потім – сильних, найменш диференцьованим є розуміння слабких учнів.

Як відзначає Л.М. Путятю, «об'єктивне розуміння сильних і слабких учнів є ще важчим, ніж сприйняття середніх. Вчителі не знають реальних властивостей особистості учнів, а «приписують» їм ті або інші властивості, під впливом стереотипів, що виникають у зв'язку з успішністю цих учнів. Велика кількість рефлексивних дій, що застосовуються при пізнанні середніх за успішністю учнів, свідчить про те, що вчителі якось замислюються про них, осмислюють їх поведінку і особистість. Невелика кількість рефлексивних дій відносно сильних і слабких пояснюється тим, що вчителі не бачать і не прагнуть виявити сутність особистості цих учнів, і не відчують потребу до неї «пробитися» через бар'єр успіхів сильних і неуспіхів слабких у навчанні» [3, С. 121–122].

А.О. Реан, Н.В. Бордовска та ін. також відзначають, що стереотипні характеристики особистості можуть бути пов'язані із успішністю учнів. Зокрема вони відзна-

чають, що учня, який успішно навчається, вчителі схильні вважати здібним, сумлінним, чесним та дисциплінованим. А того, хто вчиться незадовільно, скоріше будуть сприймати як нездібного та незібраного ледаря.

Звичайно, було б цікавим проведення подальших досліджень з проблеми упередженого розуміння педагогом осіб, яких він навчає, у тому числі дослідження цих проблем у вищих навчальних закладах.

Таким чином, якщо викладачі досить часто схильні завищувати позитивну характеристику студента, який успішно навчається, якщо розуміння такого студента, як особистості є спрощеною, то в навчальному-виховному процесі складно створити умови для справжнього розвитку потенціалу відмінника, його більш різностороннього розвитку. Також й упереджене сприйняття студента, що погано навчається, не дозволяє знайти необхідні засоби для більшої зацікавленості або допомоги такому студенту та розкриття можливостей для його самовизначення та самореалізації. Отже, розвиток перцептивних умінь викладачів, їх менша схильність до помилок розуміння, є професійно важливим у забезпеченні високої ефективності навчально-виховного процесу.

Список літератури: 1. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. / Кан-Калик В.А. – М.: Просвещение, 1987. – 190 с. 2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. / Гончаренко С. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с. 3. Путятю Л. М. Когнитивные аспекты общения учителя с учащимися различной успешности в обучении / Путятю Л. М. // Мир психологии. – 2001. – № 3. – С. 115–122. 4. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком. / Бодалев А. А. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 200 с. 5. Реан А. А. Психология и педагогика. / Реан А. А., Бордовская Н. В., Розум С. И. – СПб.: Питер, 2002. – 432 с.

*Решетняк С. Б.
г. Харьков, Украина*

ИСПОЛЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МУЛЬТИМЕДИА В ВУЗОВСКОМ УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

Одним из приоритетных направлений реформирования высшего образования в Украине является активное внедрение в учебный процесс мультимедийных технологий. Обращение к проблеме использования мультимедиа, как одного из последних достижений компьютерных технологий, обусловлено противоречием между достаточно высоким и постоянно растущим уровнем информатизации учебного процесса вузов, с одной стороны, и недостатком исследований на предмет выявления условий эффективного применения мультимедиа в практике высшей школе, с другой стороны. Актуализация рассмотрения данной темы обусловлена также тем, что интересующая нас образовательная практика очень медленно «приживается» в украинских вузах, пока еще не находит широкого применения в университетских аудиториях. В отечественном вузовском преподавании наблюдается недооценка возможностей мультимедийных средств обучения. Связано это, прежде всего, со сложностью и недостаточной разработанностью теории мультимедиа как образовательного средства. В результате многие преподаватели не имеют должного представления о сущности, структуре и функциях мультимедиа в учебном процессе вуза. Кроме того, одной из причин крайне инертной «ре-